

Aleksa Milanović

student doktorskih studija

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

milanovic.a.m@gmail.com

Aleš Erjavec, *Ljubav na poslednji pogled: avangarda, estetika i kraj umetnosti*, Beograd, Orion Art, 2013. (recenzija)

Knjiga *Ljubav na poslednji pogled: avangarda, estetika i kraj umetnosti* u izdanju Orion Arta sastoji se od trinaest eseja Aleša Erjavca koji su podeljeni u tri tematske celine. Knjiga sadrži i pogovor dr Miška Šuvakovića pod naslovom „Blisko čitanje Erjavčeve kritičke estetike“ koji upućuje na filozofski i estetički rad Aleša Erjavca od kraja sedamdesetih godina 20. veka do danas, na njegov pristup estetici, te specifičnu razradu koncepta *estetske revolucije*.

Prvo poglavlje, naslovljeno sa „Umetnost, avangarda, modernizam i postsocijalizam“, sadrži četiri eseja koja pokrivaju različita područja mišljenja o umetnosti i umetničkim praksama i pokretima. U okviru prvog eseja autor analizira stavove i gledišta dva vodeća filozofa 20. veka – Teodora V. Adorna (Theodor W. Adorno) i Martina Hajdegera (Martin Heidegger) po pitanju modernističke umetnosti, ukazujući na koji način su njihove filozofije korišćene i razrađivane od strane drugih autora u postmodernom periodu. U drugom eseju autor se fokusira na Fukooovo (Michel Foucault) delo *Reči i stvari*, odnosno na njegovo čitanje i interpretaciju Velaskezove (Diego Velazquez) slike *Pratilje* (Las Meninas) i na značaj i uticaj koji to čitanje ima u kontekstu modernističkog shvatanja umetnosti. Treći esej je priča o istoriji i razvoju avangardnih pokreta na prostorima bivše Jugoslavije od njihovog nastanka, odnosno, od perioda Prvog svetskog rata. Osim detaljnog hronološkog i prostornog predstavljanja različitih avangardnih grupa, autor pruža uvid u odnos datih grupa i avangardnih pravaca sa avangardnim pokretima koji su postojali van prostora bivše Jugoslavije, kao i u odnos prema državnom i političkom uređenju i aktuelnim političkim promenama. Ovo poglavlje zaključuje esej koji razmatra odnos različitih oblika marksizma prema umetnosti i kulturi, u različitim geografskim sredinama.

„Estetika danas“ naslov je drugog poglavlja, odnosno, tematske celine koja sadrži odgovore na pitanja koja se tiču savremenog odnosa između estetike i umetnosti i kulture, kao i diskusiju o poziciji estetike u okviru savremenih globalizacijskih procesa i uslovima koji joj omogućavaju da *funkcioniše kao globalna ideja*. U datom poglavlju Erjavec tumači fenomen percepcije umetnosti ističući *prepoznavanje* – preciznije, *zadovoljstvo prepoznavanja* – kao temeljnu odrednicu izvođenja umetnosti kao umetnosti u domenu teorijsko-estetičke, ali i recepcijske prakse. Erjavec ne zaobilazi ni tradicionalno utemeljenu analizu uloge i funkcije pojma *priroda* u filozofskim, estetičkim i teorijskim raspravama o umetnosti, inovativno upotrebljavajući koncepte *filozofskog kamena* i *beočuga* kao metafore merila vrednosti umetnosti kao estetske i estetičke prakse. Kako

zaključuje Erjavec, priroda tela i imaginarna priroda prestale su da funkcionišu kao ključni estetički označitelji, no, njihova važnost ne prestaje da prožima rasprave o umetnosti ni danas. U završnom eseju u ovom poglavlju Erjavec se bavi vizuelnom kulturom iz dva aspekta – okulocentrične interpretacije vida i *viđenja*, te koncepta *utelovljenog* pogleda, hronološki prateći tradiciju interpretacije okulocentrizma od antike, preko kartezijanske misli, pa do Brajsonovih i Merlo-Pontijevih spisa, šireći priču i na analizu novijeg teorijskog i filozofskog antiokulocentrizma.

Treća tematska celina pod naslovom „Kraj umetnosti“ uvodi fundamentalna pitanja estetike koja se odnose na relacije između umetnosti i vremenske dimenzije, tj., odnosa između istorijskog trenutka kome pripada umetničko delo i trenutka kome pripada njegov kritičar i interpretator. Autor sagledava ovaj problem referirajući u najvećoj meri na Adornove stavove i razmatranja koja se tiču ove problematike. U drugom eseju ovog poglavlja Erjavec se vraća avangardama, praveći komparaciju između ranih avangardi i treće generacije avangarde, odnosno, postmodernih avangardi, sa posebnim osvrtom na pokrete i umetnike koji pripadaju bivšim i sadašnjim socijalističkim zemljama. Zapravo, projekti postavangardnih umetnika sa pomenutih prostora i njihove specifičnosti su glavna tema ovog eseja. Postmoderni mit o kraju umetnosti zauzima centralno mesto u trećem eseju u ovoj grupi koji Erjavec započinje pitanjem: „Koja umetnost?“ i nastavlja analizom terminologije koja se kroz istoriju i teoriju umetnosti koristila da označi i opiše zamišljenu suštinu umetničke prakse. Erjavec potom prelazi na pozicioniranje umetnosti u globalnom i globalizacijskom kontekstu posebno se zadržavajući na kritičkoj recepciji institucionalne teorije umetnosti, da bi, prema kraju eseja, proširio priču na umetnost u teoriji, te na umetnost u doba i u kulturalnom i političkom prostoru Prvog, Drugog i Trećeg sveta. U završnom eseju, koji ujedno zaključuje i čitavu knjigu *Ljubav na poslednji pogled: avangarda, estetika i kraj umetnosti* Erjavec izvodi analizu jednog od ranih radova Žan-Fransoa Liotara (Jean-François Lyotard) *Diskurs, figura* iz 1971. godine, prateći ga kroz komparaciju sa kasnijim Liotarovim tekstovima koji govore o pojmu, polju i funkciji umetnosti i umetničkih praksi. Erjavec potom prolazi kroz druge tekstove koji na kritički način sagledavaju Liotarov rad nudeći jednu vrstu metakritičke pozicije u odnosu na pokrenuta pitanja, objedinjujući na jednom mestu pitanja teorije umetnosti, estetike i filozofije umetnosti, postavljajući ih u kontekst prostora i vremena u kome su razrađivana.

Čitava struktura knjige *Ljubav na poslednji pogled: avangarda, estetika i kraj umetnosti* upućuje na opseg pitanja koja su i danas aktuelna u području teorije, filozofije i kritičkih praksi u umetnosti, a koja se odnose kako na status umetnosti u trenutnom diskurzivnom sistemu iz kojeg se ona percipira, stvara i interpretira, tako i na problem rastakanja ideje o celovitosti datog statusa, ali i smisla i institucije umetnosti na Zapadu i u kulturama Drugog i Trećeg sveta. Kako to i Miško Šuvaković u pogovoru knjige navodi, radi se o zalaganju za eksplicitni „filozofski obrt“ koji nije samo stvar uvođenja filozofije radi nje same, već radi pozivanja na ponovno promišljanje društvenosti, odnosno, preciznije, „traganje za novom društvenošću koja nedostaje našem vremenu ili, tačnije kroz koju moramo subjektivizovati sebe individualno i kolektivno da bismo bili ljudi tu i sada“ (198).